

ПЕДАГОГТЕРДІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.Е. Тенизбаева*, А.Қ. Өлімбаева, Қ.М. Нурмухамбетова

«Шәкәрім университеті» КеАҚ

Семей қ., Қазақстан

*e-mail: makonya_8989@mail.ru

Аңдатпа: Бұл зерттеу педагогтерді инклюзивті білім беруге даярлау мәселелерін қарастырады. Зерттеу мақсаты – инклюзивті білім берудің тиімділігі үшін педагогтерді даярлау жүйесінің ерекшеліктерін анықтау, қажетті дағдыларды қалыптастыру және осы саладағы білім беру процесін жетілдіру жолдарын ұсыну. Зерттеу әдістемесі ретінде теориялық талдау, эмпирикалық зерттеулер және сауалнамалар пайдаланылады. Әдістер педагогтердің инклюзивті білім беру саласындағы білімін, тәжірибесін және қажеттіліктерін зерттеуге бағытталған. Зерттеудің өзіндік ерекшелігі инклюзивті білім беру жүйесінің әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық аспектілерін терең талдауда. Бұл зерттеу нәтижелері педагогтердің инклюзивті білім беру саласында кәсіби дайындығын жақсартуға арналған ұсыныстар береді. Сонымен қатар, зерттеу инклюзивті білім беру жүйесін дамытуда нақты тәжірибелік ұсыныстар мен әдістемелік құралдар ұсынады, бұл білім беру сапасын арттыруға көмектеседі. Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдерді жұмысқа дайындау мәселесі қарастырылады. Кәсіби құзыреттіліктің әдістері мен компоненттері сипатталған, мұғалімнің мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындығына ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: инклюзивті білім беру, кәсіби құзыреттілік, педагогика, мүмкіндігі шектеулі балалар, жұмысқа дайындық.

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде білім берудегі реформаларға байланысты инклюзивті оқытуды енгізу мәселесі өткір тұр. Бұл жалпы типтегі мектептер мен балабақшаларда ерекше қажеттіліктері бар және денсаулығы шектеулі балаларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен бірге оқытуды қамтиды [1]. Қазіргі реформалар аясында инклюзивті оқытуды енгізу мәселесі туындады. Бұл қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен бірге жалпы типтегі мектептер мен балабақшаларда ерекше қажеттіліктері бар және денсаулығы шектеулі балалардың білім алуын қамтиды. Мақсаты-педагогтерді инклюзивті білім беруге дайындау проблемаларын зерделеу, инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби дамуының рөлі мен қажеттілігін анықтау. Бұл мұғалімдердің шеберлігіне қойылатын талаптарды арттыруға, олардың функционалдық міндеттерін кеңейтуге, сондай-ақ кәсіби маңызды және жеке сипаттамаларын өзгертуге әкеледі. Жаңа әлеуметтік жағдайларда мұғалім білім беру бағдарламалары мен дәстүрлі оқыту әдістемелерінің ерекшеліктерін білумен шектеле алмайды. Бұл жағдай мұғалімдер «түзетуші» педагогика саласында арнайы дайындықтан өтіп, мүмкіндігі шектеулі балалардың мәселелерін кәсіби түрде шешуге дайын болуы керек деп болжайды. Бүгінгі таңда инклюзия білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық бағыттарының бірі болып саналады. Сапалы білімге қол жеткізу құқығына Қазақстан Республикасының заңнамасы барлық білім алушыларға олардың жеке мүмкіндіктеріне қарамастан, ерекше білім беру қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескере отырып кепілдік береді. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Халық бірлігі және жүйелі реформалар-ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Біздің білім беру жүйесі қолжетімді және инклюзивті болуы тиіс», - деп атап өтті. Елімізде инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды кезеңі мемлекет басшысының «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2021 жылғы 26 маусымдағы Қазақстан Республикасының Заңына қол қоюы болды. Біздің елімізде білім беру мекемелерінде психикалық және

физикалық мүмкіндіктері шектеулі балаларды инклюзиялау процесінің таралуы уақыттың көрінісі ғана емес, сонымен қатар білім туралы Заңға сәйкес балалардың білім алу құқығын жүзеге асыру болып табылады [6].

Біріккен Ұлттар Ұйымының ресми мәліметтері бойынша әлемде психикалық және физикалық бұзылулары бар 450 миллион адам тұрады. Жаңа туылған нәрестелер арасында 3% – интеллектуалды, 10% – дамуында кемістігі бар балалар. Жалпы әлемде 200 миллион бала «шектеулі мүмкіндіктер» ретінде анықталған. Біздің мемлекетімізде 19 мыңға жуық бала оқиды. Білім министрлігінің ресми мәліметтері бойынша, елдегі мүмкіндігі шектеулі балалардың тек 19%-ы ғана арнайы білім алады. Бір жағынан, білім беру жүйесін реформалау тұр, ал екінші жағынан-арнайы мектептерден «ерекше дамыған балалар» мәселесі ашық күйінде қалып отыр. Арнайы білім берудегі проблемалар тығыз байланысты [6].

Жаңа әлеуметтік жағдайларда, жаңа білім беру стандарттары бойынша жұмыс істей отырып, мекемелердің педагогикалық құрамы түзету және арнайы педагогика саласындағы қажетті білімді игеруі керек. Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу нысаны мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі мен кәсіби дайындығын дамыту мәселесінің әртүрлі аспектілері болды.

Мұғалімдердің кәсіби және жеке дайындығы үшін:

- инклюзивті білім дегеніміз не және оның дәстүрлі оқыту формаларынан айырмашылығы неде екенін білу және түсіну;
- инклюзивті білім беру ортасында балалардың жас және тұлғалық дамуының психологиялық заңдылықтары мен ерекшеліктерін білу;
- даму кемістігі бар және онсыз балаларды бірлесіп оқыту үшін білім беру процесін психологиялық-дидактикалық жобалау әдістерін меңгеру;
- білім беру ортасының барлық субъектілері (білім алушылармен жеке және топтарда, ата-аналармен, әріптестер-педагогтармен, мамандармен, басшылықпен) арасындағы педагогикалық өзара іс-қимылдың әртүрлі тәсілдерін іске асыру мүмкіндігі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту - білім беру үдерісіндегі маңызды және күрделі міндет. Оқу, жазу, санау сияқты негізгі дағдыларды игеру кезінде туындайтын қиындықтар мұғалімдер мен білім беру мекемелерінен білім беру ортасын құруда ерекше тәсілдер мен әдістемелерді талап етеді. Мұндай балалардың білім беру құқықтарын толық қамтамасыз ету үшін оқу процесін жеке қажеттіліктерге бейімдеу қажет.

Әдістемелік ұсынымдар:

1. Жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу: ерекше қиындықтары бар балалар үшін әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, жеке білім беру бағдарламасы жасалуы керек. Бұл бағдарлама баланың жеке қабілеттерін дамытуға, оны қажетті оқу, жазу, санау дағдыларымен қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

2. Қолайлы оқу ортасын құру: оқу орнында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін қолайлы жағдайлар жасалуы керек. Оларға қажетті көмек көрсету, уақытша ресурстар мен арнайы оқу құралдарын пайдалану қажет. Мысалы, дыбыстық немесе көрнекі құралдарды, арнайы оқу бағдарламаларын және әдістерді қолдануға болады.

3. Оқытудың икемді әдістерін қолдану: ерекшелігі бар балалар оқу процесін қызықты әрі тиімді ету үшін әртүрлі әдістерді қолдануы керек. Олар үшін көбінесе көрнекі, практикалық тапсырмалар мен ойын элементтері қолданылады. Сабақтың құрылымы мен мазмұны оқушылардың жеке мүмкіндіктеріне байланысты өзгереді.

4. Техникалық құралдар мен технологияларды қолдану: оқытуда инновациялық әдістерін қолдану, әсіресе арнайы бағдарламалар мен қосымшаларды қолдану оқушылардың оқу және жазу дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Әрбір бала үшін дұрыс платформалар мен құралдарды таңдап, оларды оқу процесіне қосу маңызды.

5. Инклюзивті білім беру қағидаттарын енгізу: барлық оқушылардың тең білім алу құқығын қамтамасыз ету үшін инклюзивті білім берудің тәсілдері мен әдістемелерін енгізу қажет. Бұл тәсілдер студенттер арасындағы айырмашылықтарды жою, әртүрлі қабілеттері мен қажеттіліктері бар балаларға бірдей мүмкіндіктер беру үшін маңызды.

6. Мұғалімдердің кәсіби дамуы: ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту кезінде мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру маңызды. Педагогтар үшін арнайы тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру, оларды жаңа әдістермен және технологиялармен таныстыру қажеттіліктерді ескере отырып, білім беру саласындағы білімді тереңдетуге мүмкіндік береді.

7. Ата-аналармен ынтымақтастық: оқушылардың оқу процесіне ата-аналарды тарту өте маңызды. Ата-аналар баланың Оқу процесіндегі жетістіктері мен қиындықтарын біліп, үйде қосымша көмек көрсете алады. Ол үшін мектептер ата-аналармен үнемі байланыста болып, олардың пікірлерін ескеруі керек.

Психологиялық дайындықтың рөлі

Инклюзивті білім беру жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балаларға жалпы білім беру мекемелерінде тең мүмкіндіктер мен жағдайлар ұсынуға бағытталған. Бұл жүйенің тиімді жұмыс істеуі үшін педагогтардың психологиялық дайындық деңгейі маңызды рөл атқарады. Инклюзивті оқытудағы мұғалімнің табысты қызметі оның психологиялық даярлығына байланысты. Себебі, инклюзияны дұрыс жүзеге асыру үшін педагогтың педагогикалық білім мен дағдыларынан басқа, психологиялық тұрғыдан да дайындық пен терең түсінік қажет [2].

Инклюзивті білім беру ортасының негізгі міндеттерінің бірі-өзін-өзі дамытуға қабілетті тұлғаның оң дамуы үшін жағдай жасау, яғни психологиялық қауіпсіздік пен қолдау жағдайында оқушының құрдастарымен және мұғалімдермен өзара әрекеттесуі. Бұл жеке тұлғаның даму кеңістігін анықтайтын білім беру процесіне қатысушылар арасындағы қатынастардың сипаты. Білім беру ортасының психологиялық құрамдас бөлігі, ең алдымен, олардың қажеттіліктері жүзеге асырылатын, тұлғааралық және топтық қақтығыстар туындайтын және шешілетін білім беру процесінің субъектілерінің қарым-қатынас сипаты болып табылады. Білім беру мекемелерінде «ерекше баланы» сапалы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу ұйымдастырылуы, сондай-ақ педагогикалық және оқушылар ұжымдарында проблемаларды, қажеттіліктерді түсінуге және «ерекше» балаға көмектесуге ұмтылуға негізделген ерекше моральдық-психологиялық ахуал құрылуы тиіс. Инклюзивті білім беруді оқу-тәрбие процесіне енгізу мектеп психологына тікелей әсер етеді. Оның бұл процестегі рөлі жеке балалар мен мұғалімдерді, бүкіл сыныптарды және жергілікті қоғамдастықты біріктіретін, балалардың шектеулеріне емес, мүмкіндіктерге баса назар аударатын бірыңғай қолдау жүйесін құру болып табылады. Мектеп психологы мектептің корпоративті мәдениетінің өзгеруімен бірге жүреді және мұғалімдерге мамандықтың жаңа қиындықтарына бейімделуге көмектеседі [10]. Психологиялық дайындықтың ішкі құрылымына келетін болсақ, оған дамуында әртүрлі бұзылулары бар балаларды жеке эмоционалды қабылдау, сондай-ақ сабақта жұмысында кемшіліктері бар балаларды тарту және болашақта өзінің педагогикалық қызметін жүзеге асыруға деген ұмтылыс кіреді. Өмірге деген мотивация және мақсатты жүзеге асыру, бұл принциптер мұғалімнен оқушыларға тікелей келіп, олардың оқу іс-әрекетіне араласуына әсер етеді. Педагогикалық мекемелердің барлық кадрлық құрамының басты мақсаты – денсаулығының ерекше мүмкіндіктері бар баланың қажеттіліктерін қанағаттандыру [12].

1. Эмпатия мен тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Инклюзивті оқыту жағдайында мұғалімдер әртүрлі әлеуметтік, психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері бар балалармен жұмыс істейді. Бұл ерекшеліктерді ескере отырып, педагогтің эмпатия көрсетуі және тиімді қарым-қатынас орнатуы өте маңызды. Эмпатия – бұл баланың сезімдеріне түсіністікпен қарау, оның жағдайына назар аудару және қажетті қолдау көрсету қабілеті. Эмпатияның дамуы мұғалімдерге әр оқушының жеке ерекшеліктерін түсініп, оларға сәйкес педагогикалық тәсілдер қолдануға мүмкіндік береді.

Қарым-қатынас дағдыларының дамуы мұғалімдердің оқушылармен, олардың ата-аналарымен және әріптестерімен тиімді өзара іс-әрекет етуіне септігін тигізеді.

2. Стрессті басқару және кәсіби күйіп қалудың алдын алу. Инклюзивті білім беру мұғалімдер үшін жоғары психологиялық жүктеме тудыруы мүмкін, себебі олар әртүрлі қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істегенде ерекше қиындықтарға ұшырайды. Бұл жағдай педагогтың стресске түсуіне және кәсіби күйіп қалуына әкелуі мүмкін. Мұғалімдердің кәсіби

күйіп қалуы олардың жұмысқа деген ынтасын төмендетіп, кәсіби қызметіне деген көзқарасының өзгеруіне және оқушылармен қарым-қатынасындағы қиындықтарға алып келуі мүмкін. Сондықтан педагогтарды стрессті басқару мен күйіп қалудың алдын алу үшін психологиялық жаттығулар мен дағдыларды үйрету өте маңызды.

Мұғалімдерге кәсіби және жеке өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтауға көмектесетін әдістер мен дағдыларды меңгерту қажет.

1. Инклюзияға әлеуметтікқұндылық ретінде оң көзқарасты қалыптастыру. Мұғалімдердің инклюзивті білім беру жүйесіне көзқарасы әлеуметтік құндылықтар мен гуманистік принциптерге негізделуі керек. Инклюзив – қоғамның әртүрлі мүшелерінің тең жағдайда бірге өмір сүруіне ықпал ететін маңызды әлеуметтік процесс және ол білім беру үдерісімен шектелмейді. Мұғалімдердің инклюзивке және барлық балаларға тең құқықтар мен мүмкіндіктерге деген оң көзқарасы жүйенің тиімділігін арттырады. Тәрбиешілер инклюзивті білім берудің маңыздылығын түсініп, оған деген оң көзқарасты қалыптастыра отырып, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы әдістерді тиімді пайдалана алады. Өз көзқарастарын өзгерту және инклюзивті білім беруді қолдау арқылы педагогтар әр баланың жеке ерекшеліктерін қабылдауға және олармен жұмыс істеудің жаңа жолдарын табуға мүмкіндік береді [5].

Соңғы жылдары педагогтардың, әсіресе инклюзивті білім беру саласында біліктілігін арттыруда айтарлықтай өзгерістер болып, белсенділік артты. Бұл бағытта ғалымдар педагогтардың кәсіби іс-әрекетінің субъективті-тұлғалық аспектілеріне ерекше назар аударады. Мұғалімдер үшін инклюзивті білім беру үдерісін тиімді жүзеге асыру үшін кәсіби құзіреттілікті дамытудың маңызы зор, бірақ бұл сала әлі толық зерттелмеген. Инклюзивті білім беру тұрғысынан мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі бойынша көптеген ғылыми зерттеулер жүргізілуде. Инклюзивті құзыреттілік құрылымында мотивациялық, когнитивтік, рефлексиялық және операциялық компоненттер маңызды рөл атқарады.

1. Мотивациялық компонент инклюзивті оқытудың мақсаттарына сәйкес келетін құндылықтар мен мотивтер жиынтығына негізделеді. Бұл компонент мұғалімдердің оқытудың мақсаттары мен міндеттеріне деген қызығушылықтарын және кәсіби қызметке деген оң көзқарастарын қалыптастырады.

2. Когнитивті компонент мұғалімнің инклюзивті оқыту мен танымдық іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін қажетті білім мен дағдыларды меңгеруін қамтиды. Бұл компонент педагогикалық ойлау қабілетін және теориялық мәселелерді шешу дағдыларын дамытуға негізделген.

3. Рефлексивті компонент мұғалімнің өз кәсіби қызметін саралап, педагогикалық мәселелерді тиімді шешу қабілетін көрсетеді. Бұл компонент мұғалімнің өз жұмысын бағалап, кәсіби даму процесін жүзеге асыруды қамтиды.

4. Операциялық компонент мұғалімдердің педагогикалық міндеттерді орындау қабілетін сипаттайды. Бұл компонент мұғалімнің кәсіби іс-әрекеттерінде туындайтын мәселелерді шешуге қажетті тәжірибе мен әдіс-тәсілдерді қамтиды.

Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде инклюзивті білім беру жүйесіне педагог кадрларды даярлау мәселелері толық зерттелмегені анықталды. Әртүрлі университеттер ұсынған бағдарламалар мен оқу-әдістемелік кешендердің сәйкестігі жоқ, инклюзивті білім беруде мұғалімдерді кәсіби даярлау мәселелері толық шешілмеген. Сонымен қатар, педагогтардың мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге деген құлшынысы әлі де жоқ. Мүгедек балалармен жұмыс істеуде педагогтардың кәсіби-гуманистік бағыттылығы, сонымен қатар олардың кәсіби-құндылық бағдарлары мен жеке қасиеттері маңызды рөл атқарады [4]. Мұғалімдер адами құндылықтарды түсінуі және кәсіби қызметінің гуманистік мақсаттарын терең түсінуі қажет. Біздің ұсынымдарда осы мәселелерді шешудің әртүрлі тәсілдерін көрсететін әр елдің кейстері берілген. Бұл кейстер бүкіл әлем бойынша неғұрлым тиімді және инклюзивті білім беру жүйесін құруға көмектесетін стратегиялардың жұмыс істейтінін және қайсысын жақсартуды қажет ететінін түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, Финляндияда интеграциялық әдістер сәтті қолданылады деген секілді [7]. Канада елінің тәжірибесіне келсек

білім алу процессіне кері әсерін тигізетін бұзылыстарды емдеудің әртүрлі әдістері бар: әртүрлі емдеу жаттығуларынан бастап арнайы жабдыққа 62 дейін және арнайы білімге беру. Егер басқа емдеу тиімді болмаса, дәрі дәрмектер «соңғы емге» балама ретінде қарастырылады. Білім алудағы бұзылыстар адамның дамуына әсер етіп, оны қатарластарынан артта қалуына әкеледі. Сонымен қатар, емдеудің, арнайы білімнің және жалпы эмоционалды стресс адамның өмір сүру сапасын нашарлататыны сөзсіз. Канада елінде білім алудағы қабілетсіздігі байланысты білім алушыларға мемлекет тарапынан жәрдемақылар қарастырылған [3]. Канадада мемлекет тарапынан білім алушылардың оқуын қолдау бағдарламасы (Supports for Student Learning Program (SSLP)) бар. Студенттердің оқуын қолдау бағдарламасы (SSLP) қызмет көрсету және білім алушыларға мүмкіндіктер ашу үшін сараптамалық ұйымдарды қаржыландырады. Сыныптан тыс уақытта берілетін бұл қолдаулар оқушылардың мектепте қалуын, оқуын жалғастыруын және оқуда табысқа жетуге көмектесетін жаңа дағдыларды игеруін жеңілдетеді. Білім алушылардың болашақта табысқа жетуіне көмектесу үшін білім алуда қажетті қолдаулардың SSLP бағдарламасында қамтылған. SSLP көптеген мынадай икемді және инклюзивті қолдауларды қаржыландырады, мысалы: – репетиторлық сессиялар – тәлімгерлік бағдарламалары – психикалық және әлеуметтік әл-ауқат қызметтері – гранттар мен шәкіртақылар – Канададан тыс жерде оқу немесе жұмыс істеу мүмкіндіктері [9]. Канаданың ұлттық оқытуды дамыту институты (NILD Canada) оқудағы ерекше қиындықтарды шешуге екі тәсілді ұсынады: бейімделу және тікелей араласу. Бейімделу – ең кең тараған тәсілдің бірі. Бұл тәсіл студенттерге өздерінің күшті жақтарын дамыта отырып, олардың әлсіз жақтарымен жұмыс істеуіне көмектеседі. Академиялық жағдайда бұл әдетте репетиторлық және уақыт жағынан шектемейтін сынақтар және қысқартылған жұмыс жүктемесі сияқты сыныпқа қатысуына өзгерістер енгізуге болады. Бейімделу білім алушыларға басқалардың көмегімен жетістікке жетуге мүмкіндік береді, бірақ бәрібір де олардың өз бетінше әрекет ету мүмкіндігін шектейді. Екінші ең көп таралған тәсіл – тікелей араласу. Бұл тәсіл арқылы оқушыларға әлсіз жақтарын нығайтуға көмектесіп, оқудағы қиындықтарды түбегейлі еңсеруге көмектеседі. Сайып келгенде, білім алушыларға қалай оқуға болатындығын үйретіп, білім алушыларға өз бетінше жетістікке жету еркіндігін береді. Білім беру терапиясын (NILD) Ұлттық дамыту институтының «тікелей араласу» тәсілі арқылы жүзеге асырып және соның 63 нәтижесінде құзыреттілік пен сенімділікке ие болған білім алушыларға өмір бойы тәуелсіз болуы үшін қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік береді [6]. Олай болса, инклюзивті білім беруді дамыту және осы саладағы мұғалімдердің біліктілігін арттыру білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Мұғалімдерді инклюзивті оқыту әдістеріне үйрету, олардың кәсіби біліктілігін арттыру, арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастыру білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру саласында әдістемелік және ресурстық қолдау көрсету педагогтардың кәсіби дамуына маңызды әсер етеді. Инклюзивті білім беру бағдарламаларын жаңарту және инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы жалпы білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру мүмкіндіктері пайда болуда. Қоғамдағы теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз ету үшін инклюзивті білім беру жүйесін дамыту, педагогтардың кәсіби дайындығын күшейту және ерекше қажеттіліктері бар балалардың білім алуына жағдай жасау өте маңызды. Инклюзивті білім беру барлық оқушылардың бірдей мүмкіндіктерін қамтамасыз етуді ғана емес, сонымен қатар олардың жеке қабілеттерін толық жүзеге асыруды көздейді. Бұл тәсіл оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытады және ортақ құндылықтарды сақтай отырып, әртүрлілікті құрметтеуге ықпал етеді. Инклюзивті білім беру мектептердің оқу-тәрбие үрдісіне басқаша көзқарас пен тәсілді енгізу арқылы барлық оқушыларға жан-жақты білім беруді қамтамасыз етеді. Бұл жүйе ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоғамға кіріктіруде маңызды рөл атқарады [11].

Инклюзивті білім беру – бұл білім алушылар мен педагогтар барлық балаларға қолжетімді және сапалы білім беру мақсатына жету үшін жұмыс істейтін түбегейлі жаңа жүйе, сондықтан педагог кадрларды даярлау әдістері мен практикасы мұқият әзірленуі тиіс. Педагогтерді инклюзивті білім беруде жұмысқа даярлау олардың біліктілігін арттыру арқылы жүзеге асырылуы тиіс, бұл қолда бар кәсіби құзыреттіліктерді елеулі толықтыра алады,

оларды одан әрі дамыту векторын белгілей алады, инклюзивті жағдайларда жұмыс істеу қиындықтарынан туындаған когнитивтік диссонансты еңсере алады, олардың кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыруға ықпал етеді. педагог кадрлардың дефектологиялық сауаттылығы.

Қорытындылай келе, әртүрлі профильдегі мамандарды кәсіби қайта даярлауды толыққанды ұйымдастыру үшін, нақты мазмұннан басқа, біздің ойымызша, инклюзивті білім беру процесіне енгізілген мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін шығармашылық дамытуға бағытталған тиісті технологияларды таңдау қажет. Бұл жалпы білім беру жүйесі педагогтарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз етеді және оларға жалпы үлгідегі мекемелерде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуға байланысты міндеттерді дұрыс және тиімді шешуге мүмкіндік береді. Осылайша, ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім берудің инклюзивті тәсілін іске асыру шеңберінде тиімді жұмысты ұйымдастыру үшін әр түрлі бағыттағы мамандар қажет: дефектологтар, невропатологтар, терапевттер, психологтар, психиатрлар және т. б. Педагогтерде біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру арқылы жоғарыда аталған құзыреттерді мақсатты және жан-жақты қалыптастыру қажет [8].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «2024-2025 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – 113 б.
2. Адырбаева М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық-медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы. – Алматы, 2011. – Б. 30–35.
3. Айтқұлова А. Инклюзивті білім беру негіздері. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2018.
4. Ашимханова Г.С. т.б. Болашақ арнайы педагогтардың инклюзивті құзыреттілігін қалыптастыру / Г.С. Ашимханова, А.Н. Аутаева, Г.Б. Саржанова, А.Р. Рымханова // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2023. – № 3(111). – Б. 243-251.
5. Буркиев М.Ж. 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың ерекшелігі / Республикалық-практикалық конференция материалдары. – Қарағанды, 2009. – Б. 3-9.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М., 1967. – 93 с.
7. Зейноллаев М. Инклюзивті білім беру: теория мен практика. – Астана: Ұлттық баспа, 2017.
8. Karynbaeva O.V. Formation of inclusive competence in teachers in the system of professional development // Scientific Notes of the University named after P.F. Lesgaft. – 2020. – № 10(188). – P. 155-160.
9. McGhie-Richmond D., McLeskey J. Best practices in inclusive education / D. McGhie-Richmond, J. McLeskey. – New York: Springer, 2015.
10. Snyder S. Inclusive education: A comprehensive approach. – London: Routledge, 2016.
11. Подготовка педагога к работе в условиях инклюзивного образования [Электрон. ресурс]. – URL: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2019/11/09/podgotovka-pedagoga-k-rabote-vusloviyah-inklyuzivnogo-obrazovaniy> (дата обращения: 10.10.2025).
12. Оқытуда (оқу, жазу, санау) ерекше қиындықтары бар балаларға білім беру ортасын құру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – 208 б.

References

1. «2024-2025 oqu jylynda Qazaqstan Respublikasynyń jalpy bilim беретін мектептерінде bilim беру prosesin uıymdastyrudyń ereksheelikleri turaly» Ádistemelik núsquau khat. – Astana: Y. Altynsarin atyndaǵy ÚBA, 2024. – 113 b.
2. Adyrbaeva M.Zh. Inkliuzivti bilim беру júiesindegi psikhologıalyq-meditsinalyq pedagogikalyq konsul'tatsııanyń jumys barysy. – Almaty, 2011. – B. 30-35.
3. Aıtqulova A. Inkliuzivti bilim беру negizderi. – Almaty: QazÚU baspasy, 2018.
4. Ashimkhanova G.S., Autaeva A.N., Sarzhanova G.B., Rymkhanova A.R. Bolashaq arnayı pedagogtardyń inkliuzivti quzyrettiligin qalyptastyru // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Serııa «Pedagogika». – 2023. – № 3(111). – B. 243-251.
5. Burkiev M.Zh. 12 jyldyk bilim beruge kóshu jaǵdaýynda pedagogikalyq kadrlardy kásibi

- daıarlaudyń ereksheııgı // Respublikalyq-praktikalyq konferentsıa materialdary. – Qaragandy, 2009. – B. 3-9.
6. Vygotskiı L.S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste. – M., 1967. – 93 s.
7. Zeinollaev M. Inkluzivti bilim beru: teoriia men praktika. – Astana: Ulttyq baspa, 2017.
8. Karynbaeva O.V. Formation of inclusive competence in teachers in the system of professional development // Scientific Notes of the University named after P.F. Lesgaft. – 2020. – № 10(188). – P. 155-160.
9. McGhie-Richmond D., McLeskey J. Best practices in inclusive education. – New York: Springer, 2015.
10. Snyder S. Inclusive education: A comprehensive approach. – London: Routledge, 2016.
11. Podgotovka pedagoga k rabote v usloviiakh inkluzivnogo obrazovaniia [Elektron. resurs]. – URL: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2019/11/09/podgotovka-pedagoga-k-rabote-vusloviyah-inkluzivnogo-obrazovaniy> (data obrashcheniia: 10.10.2025).
12. Oqytuda (oqu, jazý, sanau) erekshe qııyndyqtary bar balalarga bilim beru ortasyn qury boıynsha adistemelik usynymdar. – Astana: Y. Altynsarın atyndaǵy ÚBA, 2024. – 208 b.

ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ К ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

М.Е. Тенизбаева*, А.Қ. Әлімбаева, Қ.М. Нұрмухамбетова

НАО «Шәкәрім университеті»

г. Семей, Республика Казахстан

*email: makonya_8989@mail.ru

Аннотация: Это исследование рассматривает проблемы подготовки педагогов к инклюзивному образованию. Цель исследования – выявить особенности системы подготовки педагогов для повышения эффективности инклюзивного образования, сформировать необходимые навыки и предложить пути совершенствования образовательного процесса в этой области. В качестве методологии используются теоретический анализ, эмпирические исследования и анкеты. Методы направлены на изучение знаний, опыта и потребностей педагогов в области инклюзивного образования. Особенность исследования заключается в глубоком анализе социальных, психологических и педагогических аспектов системы инклюзивного образования. Результаты исследования дают рекомендации по улучшению профессиональной подготовки педагогов в области инклюзивного образования. Кроме того, исследование предлагает конкретные практические рекомендации и методические инструменты для развития системы инклюзивного образования, что способствует улучшению качества образования. В статье рассматривается подготовка учителей к работе в условиях инклюзивного образования. Описаны методы и компоненты профессиональной компетентности, особое внимание уделяется готовности учителя работать с детьми с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, профессиональная компетентность, педагогика, дети с ограниченными возможностями, подготовка к работе.

TRAINING OF TEACHERS FOR INCLUSIVE EDUCATION: ISSUES AND CHALLENGES

М.Е. Tenizbaeva*, А.К. Әлімбаева, К.М. Nurmukhambetova

JSC «Shakarim University»

Semey, Kazakhstan

*email: makonya_8989@mail.ru

Annotation: This research addresses the issues of preparing teachers for inclusive education. The aim of the study is to identify the features of the teacher training system to enhance the effectiveness of inclusive education, to develop necessary skills, and to propose ways to improve the educational process in this field. The methodology includes theoretical analysis, empirical research,

and surveys. The methods focus on examining the knowledge, experience, and needs of teachers in the field of inclusive education. The uniqueness of the research lies in its in-depth analysis of the social, psychological, and pedagogical aspects of the inclusive education system. The results of the research provide recommendations for improving the professional training of teachers in inclusive education. Additionally, the study offers specific practical recommendations and methodological tools for the development of the inclusive education system, which helps improve the quality of education. The article discusses the preparation of teachers for working in inclusive education settings. It describes the methods and components of professional competence, with special emphasis on the teacher's readiness to work with children with disabilities.

Keywords: inclusive education, professional competence, pedagogy, children with disabilities, preparation for work.

Авторлар туралы мәлімет

М.Е. Тенизбаева* – педагогика ғылымдарының магистрі, «Шәкәрім университеті» КеАҚ, Семей қ, Қазақстан, email: makonya_8989@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0006-0761-8323>

А.Қ. Әлімбаева – педагогика ғылымдарының магистрі, «Шәкәрім университеті» КеАҚ, Семей қ, Қазақстан, email: alimbaeva.arai@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0002-0044-3648>

Қ.М. Нурмухамбетова – педагогика ғылымдарының магистрі, «Шәкәрім университеті» КеАҚ, Семей қ, Қазақстан, email: kimba28.1990@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0167-1338>

Сведения

М.Е. Тенизбаева* – магистр педагогических наук, НАО Шәкәрім университет, г. Семей, Казахстан, email: makonya_8989@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0006-0761-8323>

А.К. Алимбаева – магистр педагогических наук, НАО Шәкәрім университет, г. Семей, Казахстан, email: alimbaeva.arai@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0002-0044-3648>

К.М. Нурмухамбетова – магистр педагогических наук, НАО Шәкәрім университет, г. Семей, Казахстан, email: kimba28.1990@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0167-1338>;

Information about authors

M.E. Tenizbaeva* – master of Pedagogical Sciences, Shakarim University, Semey, Kazakhstan, email: makonya_8989@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0006-0761-8323>

A.K. Alimbaeva – master of Pedagogical Sciences, Shakarim University, Semey, Kazakhstan, email: alimbaeva.arai@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0002-0044-3648>

K.M. Nurmukhambetova – master of Pedagogical Sciences, Shakarim University, Semey, Kazakhstan, email: kimba28.1990@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-0167-1338>

ISTIR: 14.25.07

HOW KAZAKHSTANS HIGH SCHOOLS CAN BENEFIT FROM ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOL

A. Ashen*, D.M. Abdrasheva

Korkyt Ata University

Kyzylorda, Kazakhstan

*e-mail: aknur.ashen.02@mail.ru

Abstract: This article discusses the potential benefits of artificial intelligence (AI) tools in enhancing high school education across Kazakhstan, with a special focus on the region of Kyzylorda. It examines the current state of education in both rural and urban areas, analyzing the country's performance in international assessments such as PISA. The research underscores how AI can act as a supplementary tool to address disparities in educational resources and outcomes, particularly in under-resourced regions, while also helping manage challenges like rising birth rates in cities such